

Õppematerjal projektis

„IMPROVING VICTIM SUPPORT DURING CRIMINAL PROCEEDINGS: ANTI-TRAFFICKING TRAINING FOR CRIMINAL JUSTICE SYSTEM”

This project is funded by The Programme Prevention of and Fight against Crime (ISEC) of the European Union. „Improving Victim Support during Criminal Proceedings: Anti-Trafficking Training for Criminal Justice System” (HOME/2012/ISEC/AG/4000004346)

Tallinn 2015

SISUKORD

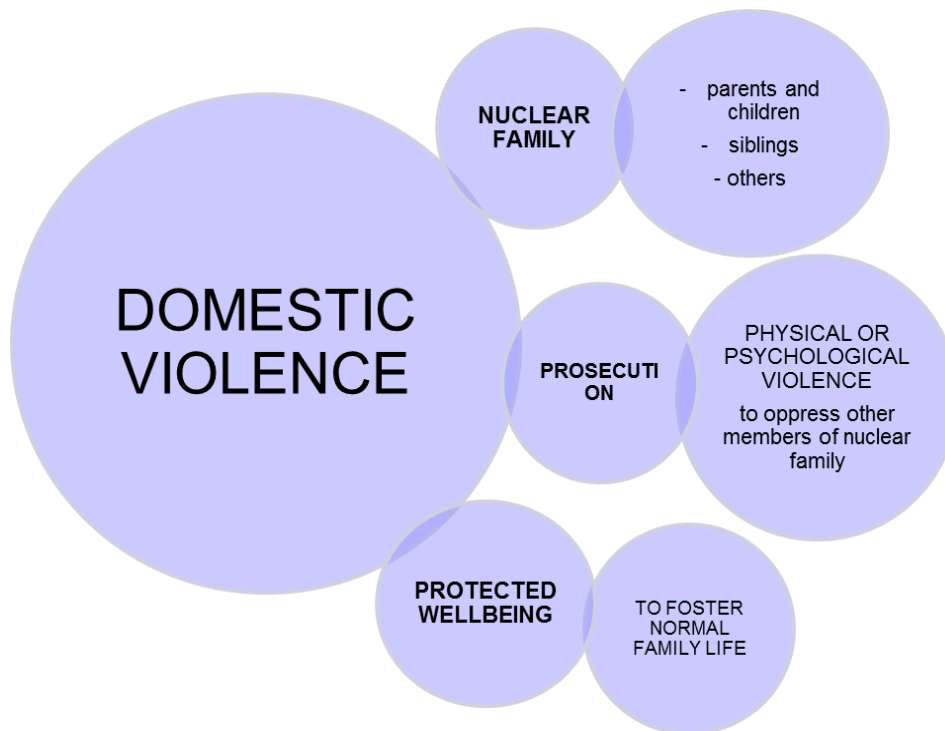
SISSEJUHATUS	3
MIS ON PEREVÄGIVALD?	4
Peretüli ja perevägivald	5
INIMKAUBANDUS	6
SOOLINE VÄGIVALD	8
KANNATANUT ISELOOMUSTAVAD MÄRGID	10
Füüsilise ja vaimse tervisega seotud märgid	11
Suhetega seotud märgid	12
Majandusliku olukorraga seotud märgid	12
PÕHJUSED, MIKS OHVER EI LAHKU	13
VÄGIVALLATSEJAT ISELOOMUSTAVAD MÄRGID	15
VÄGIVALLARING	17
VÄGIVALLA LIIGID	19
TAGAJÄRJED	21
MÜÜDID JA FAKTID	26
NÕUANDEID UURIMISASUTUSELE	29
OHVRIT TOETAV UURIMINE	32
Kuidas käituda ohvriga, kes tuleb politseisse teatama tema vastu toime pandud kuriteost?	32
Ohvriga suhtlemise tehnika	34
Nõuandeid ohvri küsitlemiseks	35
Nõuandeid politseinikele	36
KASUTATUD KIRJANDUS	40

SISSEJUHATUS

Projekti „Improving Victim Support during Criminal Proceedings: Anti-Trafficking Training for Criminal Justice System” raames toimus 9.–10. aprillil 2014 aastal Tallinnas koolitus, kus räägiti perevägivalla ja inimkaubanduse ohvritest ning rahvusvahelisest õigusest. Koolitusest valmis õppematerjal, mida saavad kasutada spetsialistid, kes puutuvad oma töös kokku inimkaubanduse ja perevägivalla ohvritega.

Koolitusmaterjalist leiate inimkaubanduse ja perevägivalla teemadel slaide koos selgitustega. Õppematerjale jagub kahepäevaseks koolituseks.

MIS ON PEREVÄGIVALD?

Euroopa Nõukogu konventsioon naistevastase ja perevägivalda ennetamiseks ja vähendamiseks defineerib perevägivalda järgmiselt: perevägivald hõlmab kõiki füüsilise, seksuaalse, psühholoogilise või majandusliku vägivalda akte, mis toimuvad perekonnas, kodus või praeguste või endiste abikaasade või partnerite vahel hoolimata sellest, kas toimepanija elab või elas ohvriga ühel elamispinnal.

Perevägivald kätkeb endas järgmisi olukordi:

- praeguse/endise abikaasa/elukaaslase vastu suunatud vägivald (edaspidi *paarisuhtevägivald*)
- laste väärkohtlemine
- vägivald (vana)vanemate suhtes
- õdede-vendade omavaheline vägivald

Perevägivalda mõiste ei piiritle toimumiskohta. Vägivallajuhtum võib aset leida kas ohvri või toimepanija kodus või väljaspool seda, näiteks tänaval, külas või mujal.

Paarisuhtevägivalda võib mõista kui praeguse või endise abikaasa, elukaaslase või partneri tegu, mis sisaldab kontrollivat käitumist, psühholoogilist, füüsilist või majanduslikku vägivalda või seksuaalset sundust ning võib tekitada ohvrile psühholoogilisi kahjustusi ja füüsilist valu. Vägivald võib jätkuda pärast suhte lõppemist, mistõttu pole ohvri ja vägivallatseja ühine eluase määrav.

Naistevastane vägivald tähendab igasugust soolisel erinevusel põhinevat vägivalda, mille tulemuseks on või võib tõenäoliselt olla naistele füüsilise, seksuaalse või psühholoogilise kahjustuse või kannatuse tekitamine, kaasa arvatud sellise tegevusega ähvardamine, sunniabinõude tarvitamine või vabadustest ilmajätmine nii avaliku kui ka eraelu sfääris. Käesolevas materjalis käsitletakse naistevastast vägivalda ainult pere- ja paarisuhte kontekstis.

Laste väärkohtlemist võib defineerida kui füüsilist, vaimset või seksuaalset väärkäitumist, hooletusse jätvat või halba kohtlemist alla 18aastase lapse suhtes, mis võib ohustada või kahjustada lapse tervist ja heaolu ning mille on toime pannud isik, kes on vastutav lapse heaolu eest. Laste väärkohtlemisena tuleb käsitleda ka vanemate või teiste pereliikmete vahelise vägivalda pealtnägemist.

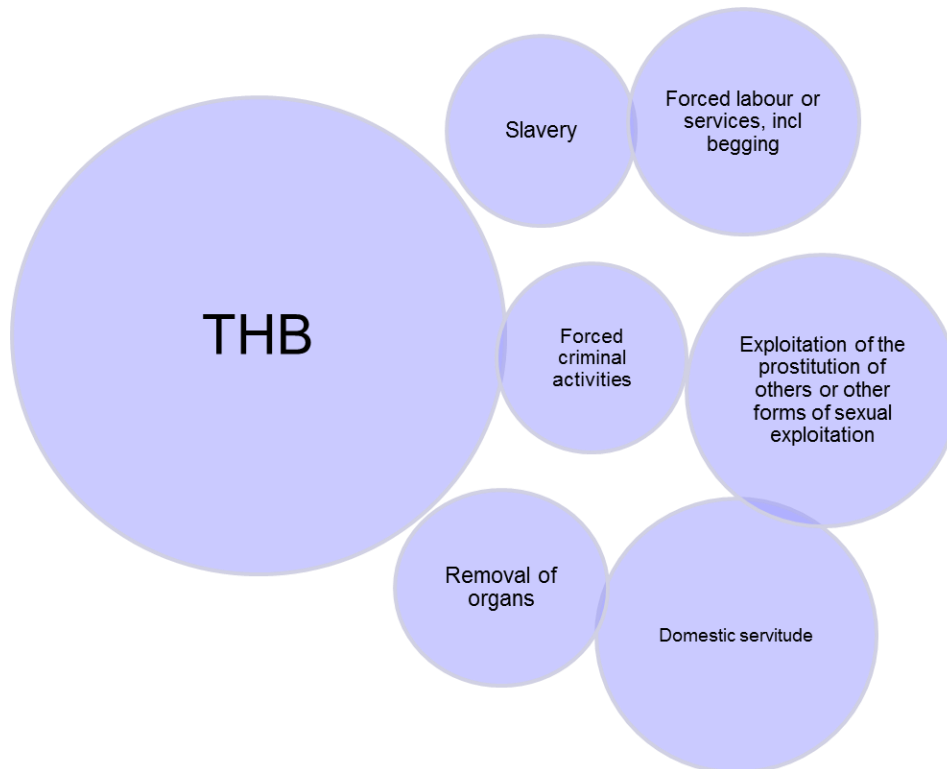
Vanemate väärkohtlemisena võib käsitleda alaealiste või täiskasvanud laste vaimset, füüsilist, seksuaalset vägivalda, majanduslikku eksploateerimist või toimetulematute vanemate hooletusse jätmist või hülgamist.

Peretüli ja perevägivald

Peretüli ja vägivald võivad tunduda sünonüümid, nagu neid mõnikord meedias käsitletakse ja politseistatistikas esitatakse, kuid tegelikult ei ole asi nii. Tüli all võib mõista võrdse staatusega pereliikmete vastasseisu või vaidlust, mis on tekkinud erimeelsustest või ideede ja huvide konfliktist. Näiteks avaldab üks inimene teise inimese tegevuse või tegevusetuse pärast pahameelt. Teine inimene soovib oma käitumist kaitsta. Seisukohtade väljendamine võib minna üle tüliks, kui osalised vihastuvad. Kui konfliktne olukord on juba tekkinud, võib see laieneda. Sõnakasutus muutub teravamaks ja vaidlema hakatakse ka nende teemade üle, mis ei olnud algul tüliga seotud. Lõpuks võib tüli minna üle teise inimese süüdistamiseks. Tüli võib päädida kompromissi või ühe osalise tagasitõmbumisega, ent mitte füüsilise rünnakuga.

Tülisid võib ette tulla igas peres või paarisuhtes, kuid see ei tähenda, et tegu on perevägivaldaga. Tüli võib areneda **perevägivaldaks**, ent perevägivald ei pea algama tülist. Vägivaldse käitumise ajendiks on vajadus kehtestada teise inimese üle võim ja kontroll. Tüli puhul ei ole eesmärk teise inimese käitumist, suhteid ja tegevusi kontrollida, või kui ongi, siis ainult tüli aluseks oleva probleemi puhul. Perevägivalda eristab tülist eelkõige ühe inimese tahtlik soov tekitada teisele emotsionaalset või füüsilist kahju (nt alandada, hirmutada, ähvarda või teha füüsiliselt haiget). Perevägivald on sageli korduv ja mõnikord ka süstemaatiline teise pereliikme allutamine oma tahtele.

INIMKAUBANDUS

Töörjus

Võlaorjus – kõige enam kasutatav inimeste orjastamise meetod. Inimene orjastatakse väitega, et ta peab oma tööga tagasi teenima mingit võlga, mille tingimused ja tähtsused on määramata.

Sunnitöö – olukord, kus inimest sunnitakse töötama vägivaldiga või muud liiki karistusega ähvardades; tema vabadus on piiratud ja teda koheldakse omandina.

Laste töö – töö liik, mis väga tõenäoliselt on lapse tervisele ja füüsilisele, vaimsele, hingelisele, moraalsele ja sotsiaalsele arengule ohtlik ning võib katkestada lapse haridustee.

Töörjuse ohvriks langevad väga erinevad inimesed, nende hulgas on lapsed, teismelised, naised, mehed. Töörjuse ohvrid võivad tegutseda legaalsel tegevusaladel, nt vabrikus, põllul, ehitusel, kodudes koristajana, lapsehoidjana, majapidajana, hooldajana, aga ka olla hõivatud organiseeritud kuritegevuses, nt narkokullerina.

Seksuaalne ekspluatsioon

Prostitutsioon – tasuline süstemaatiline seksuaalpartnerlus, mis on prostitueerivale isikule ainus või peamine sissetulekuallikas. Siia alla kuulub tänavajärgne ja bordelliprotitutsioon, eskortteenus, nn massaažisalongid, striptiisiklubid jne. Inimkaubanduse elemendid leiame vahendustegevuse, värbamise jm prostitutsiooniga seonduvate või kaasnevate tegevuste juures.

Sageli on prostitutsiooniga seotud pornograafia, nimelt prostitueerivaid isikuid pildistatakse ja/või filmitakse, salvestisi kasutatakse ka väljapressimisel ja võimalikke tunnistajaid hirmutatakse materjalide avaldamisega.

Eestis on peale inimkaubanduse keelatud ka kupeldamine, prostitutsioonile kaasaaitamine, inimkaubandus alaealise kasutamise eesmärgil, alaealiselt seksi ostmine, lastepornole juurdepääsu taotlemine ja selle jälgimine, lasteporno valmistamine ja võimaldamine, seksuaalse eesmärgiga kokkulepe lapsega kohtumiseks ja lapse seksuaalne ahvatlemine.

7

Elundikaubandus

Inimestega kaubitsemine elundite saamise eesmärgil ei ole kuigi levinud kuritegevuse vorm. Eestis selle kohta andmed puuduvad, välja arvatud nn neeruskandaal 1998. aastal.

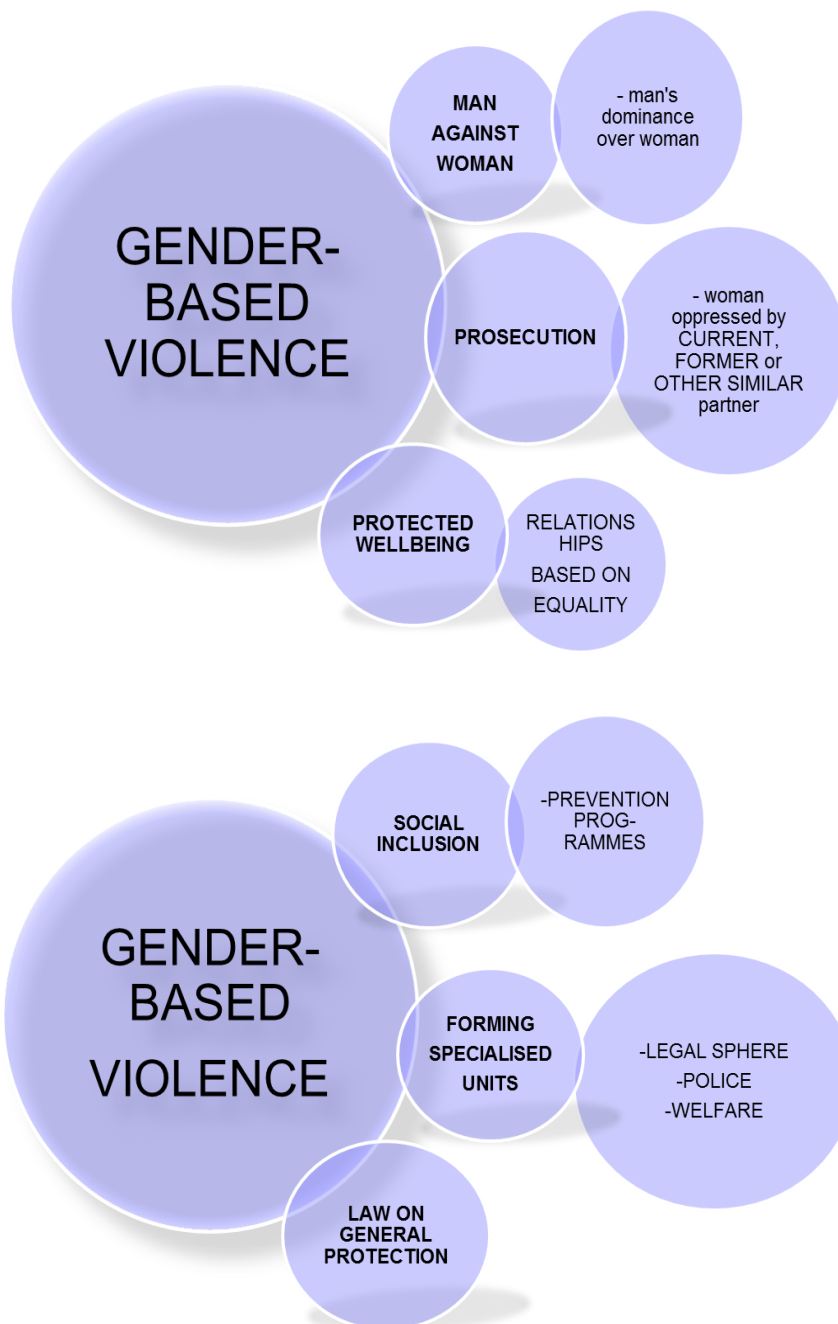
Elundite ost ja müük on Eestis keelatud, samuti doonorlusele kallutamine, sundimine ja ebaseaduslikud inimuuringud ja ebaseaduslik siirdematerjali võtmine. Elundeid ja kudesid tohib siirata ainult eriarstiabi osutaja, kellele on tervishoiuteenuste korraldamise seaduse alusel väljastatud tegevusluba. Doonorlust käsitlevad Eestis elundite ja kudede siirdamise seadus ning karistusseadustik.

Sagedasemad väärarusaamad inimkaubanduse kohta¹

- **„Inimkaubandus ei ohusta normaalseid inimesi, selliseid nagu mina ja minu sõbrad.“** „Kenade“, „korralike inimeste“ puhul ei ole justkui alust kahtlustada sassis peresuhteid ja vägivalda. Eeldatakse, et vägivald esineb vaeste, töötute ja alkoholilembeliste inimeste seas, n-õ asotsiaalsetes peredes.
- **„Kaubitsetud on ise süüdi selles, mis nendega juhtus, sest olid liiga naiivsed.“**
- **„Vahendaja võib ära tunda sellest, et ta näeb välja ning käitub nagu kurjategija.“**
- **„Tuttavate tehtud tööpakkumisi võib usaldada.“**
- **„Sihtriigi keele ja kombed võib vajaduse korral selgeks õppida koha peal paari nädalaga. Alustuseks piisab positiivsest suhtumisest ja inglise keele oskusest.“**
- **„Tööluba ja töölepingut ei ole vaja, kui töötada välisriigis lühikest aega.“**
- **„Heaoluriigis teenitakse raha kergelt.“**

¹IOMi käsiraamat: http://sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/Inimkaubandus_ja_prostitusioon/inimkaubanduse_ennetamine_metodoloogia_tooks_noortega.pdf

SOOLINE VÄGIVALD

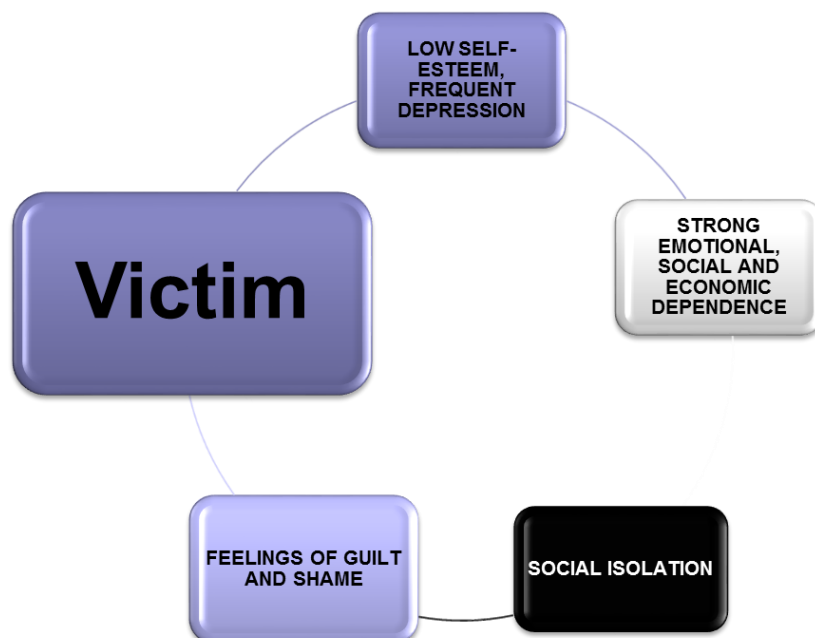
Sooline vägivald on vägivald, mis on suunatud inimese vastu tema soo, soolise identiteedi või soolise väljendumise tõttu või mis mõjutab ebaproportsionaalselt teatud soost isikuid. Selle tulemusel võib ohver kannatada füüsilist, seksuaalset, emotsionaalset või psühholoogilist kahju või kanda majanduslikku kahju.² Sooline vägivald peegeldab ja kinnistab ebavõrdsust meeste

² Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK

ja naiste vahel ning hõlmab vägivalda lähisuhetes, seksuaalvägivalda (sh vägistamine, seksuaalne väärkohtlemine ja ahistamine), inimkaubandust, orjast ja mitmesuguseid kahjulikke tavasid, nagu sundabielud, naiste suguelundite moonutamine ja nn aukuriteod.³

³ Euroopa Parlamendi ja Nõukogu direktiiv 2012/29/EL, 25. oktoober 2012, millega kehtestatakse kuriteoohvrite õiguste ning neile pakutava toe ja kaitse miinimumnõuded ning asendatakse nõukogu raamotsus 2001/220/JSK

KANNATANUT ISELOOMUSTAVAD MÄRGID

Allpool on nimekiri indikaatoritest, mis viitavad eelkõige vägivaldaohvritest naistele.

Madal enesehinnang. Korduv vägivald, alandamine ja süüdistamine kahjustavad oluliselt naise enesehinnangut ja minapilti. Ohver võib tunda, et ta ei ole midagi väärt ega saa millegagi hakkama. Kadunud eneseusk ja alaväärsustunne kahandavad ohvri teotahet, võimet vägivalda ja iseenast adekvaatselt hinnata ja olukorrale lahendust leida.

Häbi- ja enesesüüdistamine. Vägivald kutsub ohvris esile häbi- ja süütunde. Seda kinnitab veel partneri süüdistav käitumine. Süütunne paneb ohvri tundma, et ta vastutab vägivalda eest. Häbi- ja süütunne vähendavad ohvri valmisolekut juhtunust teistele rääkida ja abi otsida.

Hirm. Vägivalla kogemine tekitab ohvris hirmutunde. Korduv vägivald muudab hirmutunde süsteemseks, s.t ohver võib tunda hirmu ka siis, kui partner ei ole otseselt vägivaldne või on kodust ära. Näiteks võib ohver kogeda suurt hirmu siis, kui vägivallatseja jääb õhtul kauemaks kodust ära, saabub alkoholijoobes, paugutab uksega või kui kannatanu ise pillab maha vaasi või toit läheb kõrbema. Pika vägivaldse kooselu jooksul on ohver õppinud tähele panema märke, mis võivad esile kutsuda partneri vägivaldse reaktsiooni. Need märgid on ohvrile ohusignaalid, mis kutsuvad esile hirmu või isegi paanikahoo.

Enesekaitsereaktsioonid. Korduv vägivald kutsub ohvris esile vaistlikud kaitsereaktsioonid. Näiteks kaasvestleja valju hääle või äkilise žesti peale võib ohver (kannatanu) võpatada või tõsta käed näo ette.

Ülipüüdlik kohandumine ja oma soovide-vajaduste allasurumine. Vägivaldses suhtes elades püüab ohver vältida olukordi, mis võivad vägivallatsejat häirida ja ajendada vägivallatsema. Ohver loodab (ja sageli väljendab ka vägivallatseja sellist arvamust), et kui ta käitub vägivallatseja ootuste järgi, siis ei lähe asi vägivallani. Seetõttu püüab ohver kohanduda vägivallatseja nõudmistega, eirates isiklike huve ja muutes oma mina olematuks. Selline käitumine võib laieneda ka väljapoole kodu teistesse tegevustesse ja suhetesse.

Endassetõmbumine ja isiksusemuutused. Partneri vägivaldne käitumine ning kontrolliv ja isoleeriv suhtlemisstiil võib muuta naise kinniseks, eemaletõmbunuks ja teiste inimestega (sh sõprade, tuttavatega) suhtlemisel ettevaatlikuks või suisa vältivaks.

Negatiivsed kogemused lapsepõlves või varasemates paarisuhetes. Paljud ohvrid on olnud lapsepõlves vanematevahelise vägivalla tunnistajad või on olnud väärkohtlemise ohvrid. Vanemate jahedad või suisa vaenulikud suhted võivad avaldada mõju ohvri enda paarisuhte kvaliteedile. Ühe vanema vägivaldne ja alistav käitumine teise vastu võib õpetada naisele, et tema soole ongi kohane meestele kuuletuda ja naise eksimuse korral on meeste vägivald õigustatud. Võib juhtuda, et paarisuhtes vägivald kogenud ema manitseb tüdruku alluma mehe tahtmiste ja hoiduma vaidlemisest. Vägivalla kogemine paarisuhtes aga kinnistab vägivallaohvri rolli.

Vägivallatseja käitumise vabandamine, õigustamine, vägivalla eitamine. Nagu vägivallatsejad ise, kalduvad ka vägivald kogenud ohvrid kaaslase vägivallategusid õigustama, välja vabandama või suisa eitama. Ohvrid võivad anda vägivallale hoopis teisi nimetusi, mis varjutavad juhtunu tegelikku tähendust ja ränkust (nt nimetatakse käe või jalaga löömist karistamiseks, „kuri olemiseks“). Ohvrid tunnevad end toimunud vastutavana ja süüdi, samuti võivad nad otsida kaaslase vägivaldsusele väliseid põhjusi (nt pahad sõbrad ja alkohol). Vägivalla tähenduse muutmine, väljavabandamine või tagajärgede pisendamine töötavad kui toimetulekustrateegiad, mida ohvrid kipuvad kasutama pikka aega kestnud vägivalla puhul. Lootusetuna näivas olukorras võib ohvrile olla tõega leppimisest n-õ ennast säästvam, kui ta mõtleb vägivalla ja agressiivsuse vähem negatiivseks.

Füüsilise ja vaimse tervisega seotud märgid

- Vahtunud füüsilised vigastused (haavad, verevalumid, luumurrud, nihestused, murdunud hambad, siseorganite vigastused jms)
- Valud, liikumisraskused
- Verevalumite jm vigastuste varjamine meigi või riietusega, nende põhjendamine kukkumise või mõne ebamäärase seletusega
- Pikema aja jooksul välja kujunenud terviseprobleemid ja sagedased haigushood (kõrge vererõhk, sagedased pea, kõhu- ja seljavalud, kroonilised, progresseeruvad haigused)
- Tähelepanuhäired ja keskendumisraskused (näiteks ei saa ohver tööülesannetega hakkama, tekivad vead)
- Unehäired, psühhosomaatilised kaebused, söömishäired
- Paanikahood
- Isolatsioon
- Depressiivsus või diagnoositud depressioon (sügav, krooniline depressioon)
- Soovimatu rasedus (naise rasestamine võib olla vägivallatseja teadlik soov, et tugevdada naise seotust endaga)
- Iseeneslikud abordid

- Sagedased negatiivsed tunded (kurbus, apaatia, kasutus, süü, ärevus, ahastus jm)
- Tunne, et *minnakse hulluks*
- Kahanenud huvi seksuaalelu vastu
- Eluisu kadu, suitsiidimõtted ja -teod

Suhetega seotud märgid

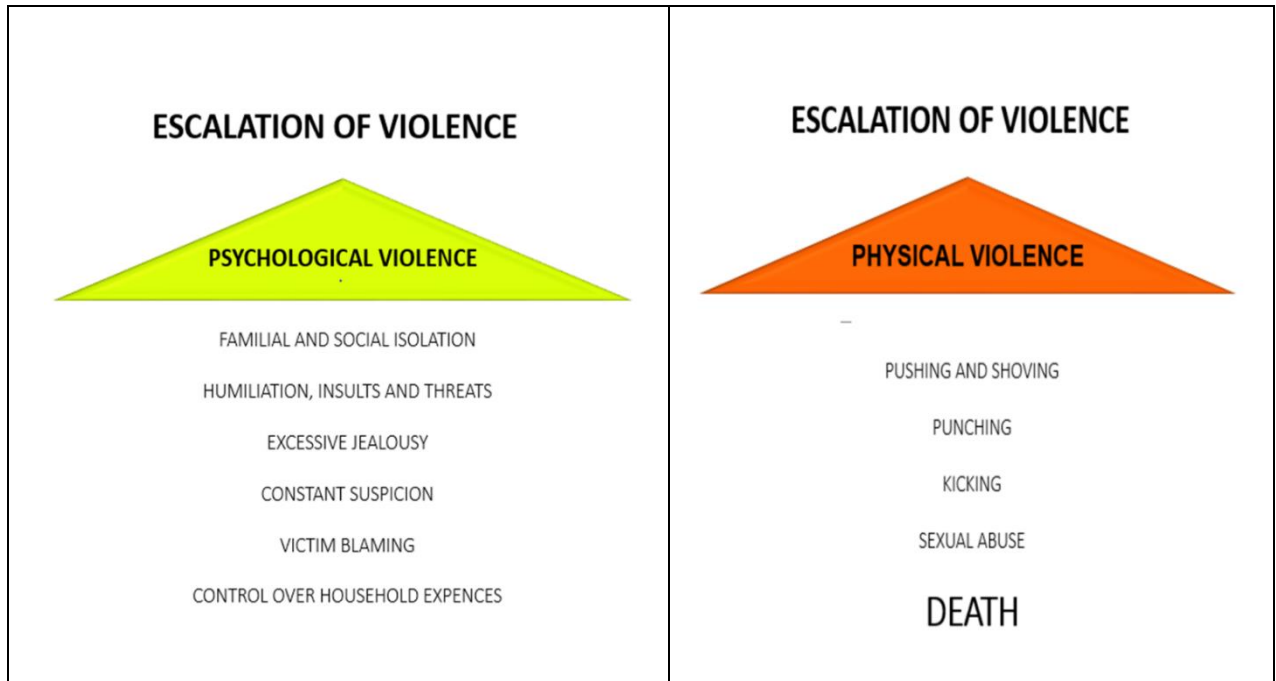
- Austuse ja lugupidamise kaotus laste silmis (eriti siis, kui isa halvustab ema laste juuresolekul või pöörab neile tähelepanu sel hetkel, kui ema seda vägivaldast tingitud vigastuste ja emotsionaalse häirituse tõttu ei suuda teha)
- Võimetus laste eest piisavalt hoolitseda
- Laste kohtlemine agressiivsel viisil (vägivald tõttu haavunud ja emotsionaalselt ärritunud naine võib laste peale karjuda või neid füüsiliselt korrale kutsuda ja lüüa)
- Sugulaste, sõprade ja tuttavatega suhtlemise vältimine (nt mees keelab suhelda või halvustab pidevalt naise sugulasi/sõpru ega kiida nendega lävimist heaks, kardetakse, häbenetakse tunnustada vägivalla toimumist)
- Loobumine hobidest ja harjumuspärasest vaba aja veetmise viisidest
- Usaldamatus võõraste (eriti vastas soo) vastu

Majandusliku olukorraga seotud märgid

- Majanduslik sõltuvus vägivallatsejast võib olla n-ö olukorrast tingitud (väikesed lapsed, töötus vm) või vägivallatseja poolt põhjustatud (nt mees võtab naiselt raha ära, piirab naise rahalisi tehinguid, ei maksa elatisraha, keelab või takistab tööl käia)
- Vägivallatseja kahjustab ohvrile kuuluvaid esemeid või vara
- Vägivallatseja ei maksa ohvrile elatisraha
- Lahutamise korral ei lahku vägivallatseja ohvrile kuuluvalt elamispiinnalt
- Töövõime või töö kaotus vägivallast tingitud vaimsete ja füüsiliste tagajärgede tõttu (nt depressiooni või vigastuste tõttu haiguslehel olemine, keskendumisraskused)

Kokkuvõttes võib öelda, et kauakestev vägivald suurendab ohvri allaheitlikkust ja haavatavust, mis koos stereotüüpse arusaamaga soorollidest võib viia järgmise ohvrustumiseni (järgmises paarisuhtes). Vägivallajuhtumite mõjud kuhjuvad aja jooksul. Näiteks varasemate traumade sümptomid võivad vallandada palju ekstreemsemaid emotsionaalseid reaktsioone hilisemate vägivallaintsidentide puhul, muutes naised üha abitumaks ja kaitsetumaks järgmiste rünnakute ees. Kauakestev ja tervist laastav suhtevägivald võib muuta ohvri vägivaldsest partnerist sõltuvaks: halva tervise ja majanduslike raskuste tõttu tunnevad ohvrid, et nad ei suuda ise hakkama saada, eriti siis, kui enesehinnang on väga madal ning toetav sotsiaalne võrgustik puudulik. Nii võivad jääda ohvrid pikkadeks aastateks (kui mitte kogu eluks) suletud vägivallaringi.

PÕHJUSED, MIKS OHVER EI LAHKU

Vägivaldse abikaasa või partneri juurest lahkumine on märksa keerulisem, kui võib arvata inimene, kes pole vägivalda kogenud. Seetõttu on vää ohvrile vägivaldsesse suhtesse jäämist ette heita. Ka ei taha või ei ole ohver alati valmis suhet (kohe) lõpetama. Eriti raskes olukorras ohver ei pruugi olla võimeline nii kaalukat otsust tegema. Allpool on esitatud hulk põhjuseid, mis võivad raskendada ohvril abi paluda, toimunust rääkida ja suhtest lahkuda.

- Hirm ja ohutunne. Ohver kardab, et partner võib pärast lahkuminekut ta üles otsida ja kasutada kättemaksuks veelgi rängemat vägivalda.
- Vägivaldne partner ähvardab tappa enda, ohvri või ka lapsed.
- Ohver kardab, et partner võib lapsed ära võtta, hakata nendega manipuleerima või neile muul moel haiget teha.
- Ohver võib tunda hirmu häbimärgistamise ees. Ta võib karta, et teised inimesed, sh spetsialistid, ei usu vägivalda toimumist või hakkavad naist süüdistama.
- Ohver võib olla partneriga emotsionaalselt seotud hoolimata partneri vägivaldsusest. Partnerit nähakse kui isikut, kellesse armuti ja kellega on kogetud positiivseid elamusi.
- Ohver võib uskuda, et partner muutub ega kasuta enam vägivalda.
- Rahanappus ja raskused ise (koos lastega) toime tulla.
- Materiaalne ja juriidiline seotus (nt ühised laenud, eluase). Ohvril võib olla keeruline suhet lõpetada, kuna ühise eluaseme endale saamiseks peab ta poole selle hinnast partnerile välja maksma. Seda raha aga ei pruugi ohvril olla.
- Puue või terviseprobleemid, mille tõttu vajab ohver teise inimese abi igapäevaeluga toimetulemisel.

- Piiratud teadmised abisaamise võimalustest või ei ole vajalikud teenused kättesaadavad (nt varjupaik asub elu- ja töökohast liiga kaugel, ei ole piisavalt raha õigusabi saamiseks).
- Ohvri lahkumist võib takistada ka vägivaldne partner ise. Ehkki partner võib suhtuda ohvriss negatiivselt, teda alandada ja sõimata, ei ole ta üldiselt motiveeritud suhet lõpetama. Partner võib takistada ohvri lahkumist ja abi saamist nii otseselt kui ka kaudselt.

Otsene takistamine:

- suhtlemisvõimaluste piiramine (telefoni äravõtmine, lõhkumine, arvuti kasutamise piiramine)
- füüsiline isoleerimine (koju luku taha panemine)
- dokumentide ja/või raha/pangakaardi äravõtmine

Kaudne takistamine:

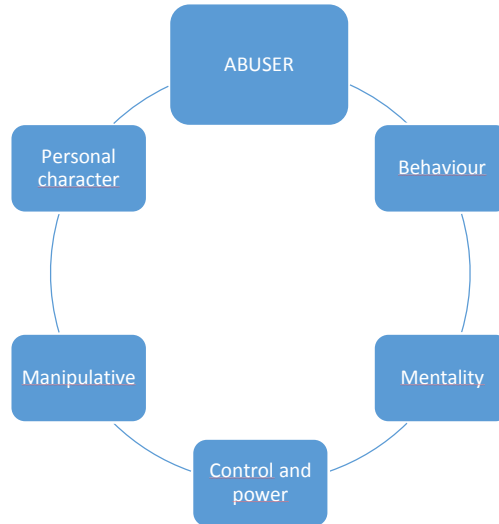
- iseseisva toimetuleku piiramine (töö leidmise või tööl käimise, s.t elatiseteenimise raskendamine)
- laimujuttude levitamine kogukonnas, sh omavalitsuse ametnikele

See loetelu on eriti iseloomulik vägivalda kogenud naiste puhul. Esiteks viitab hulk tegureid loetelus võimul ja kontrollil põhinevale vägivaldale, mille alla kannatavad naised märksa sagedamini kui mehed. Teiseks on meie ühiskonnas levinud hoiakud, mis peavad naist pereelu harmoonia eest peamiseks vastutajaks ja eeldavad mehele allumist.

Meestel on raske ohvrikogemusest avalikult rääkida ja abi otsida, sest nad tajuvad ohvriks olemist tugeva stigmatiseeriva märgina. Mehed võivad pidada vägivallast rääkimist nõrkuse ja saamatuse väljenduseks. Alistumine, probleemide ja toimetulematuse tunnistamine lähevad aga vastuollu ettekujutatava meherolliga. Seetõttu ei tihka mehed minna vägivalda korral abi paluma, sest nad kardavad näida mittemehelikena.

NB! Vägivald ei lõpe paari lahkuminekuga! Väga tihti jätkub vägivald (eelkõige vaimne vägivald ja kontrolliv käitumine, aga ka füüsiline vägivald) ka pärast suhte lõpetamist. On täheldatud, et lahkumineku ajal võivad vägivaldajuhtumid sageda ja muutuda rängemaks.

VÄGIVALLATSEJAT ISELOOMUSTAVAD MÄRGID

Alljärgnev loetelu sisaldab vägivalda kasutatavat inimest iseloomustavaid karakteristikuid. Need märgid viitavad peamiselt instrumentaalsele vägivallale, mida kasutavad esmajoones mehed. Need märgid ei kirjelda vägivallatsejaid mehi mitte ainult suhetes naisega, vaid ka oma lastega.

Kontrollimudeli rakendamine partneriga suhtlemisel. Vägivallatseja tahab pidevalt teada, mida partner teeb, kus käib, kellega suhtleb või kohtub. Vägivallatseja seab partneri liikumisele piiranguid, näiteks ootab, et partner tuleb töölt koju täpselt õigel ajal.

Privilegerituse tunne. Vägivallatseja usub, et temale kuuluvad teatud õigused ja privileegid, millega ei kaasne kohustusi ja mis ei laiene teistele pereliikmetele. Pereelu keerleb vägivallatseja ümber.

Moonutatud enesepilt. Vägivallatsejat võib iseloomustada enesekeskne, ülespuhutud ja romantiseeritud minapilt. Vägivallatseja ei taju end vägivaldsena ega pruugi näha oma vägivalda tagajärgi.

Egotsentrilisus ja vähene empaatiavõime. Vägivallatseja näeb olulise ja tähtsana kõike endaga seonduvat, teiste pereliikmete muresid, soove ja vajadusi ei taha või oska märgata ega pea oluliseks nendega tegeleda.

Ebarealistlikud ootused ja nõudmised teiste pereliikmete käitumise suhtes. Vägivallatseja ootab (peab enesest mõistetavaks), et partner ja teised pereliikmed täidavad tema käsked. Vastasel juhul võib järgneda karistus.

Tugev omanditunne. Vägivallatseja tajub lapsi ja partnerit endale kuuluvana, mistõttu eeldab ka nende allumist oma soovidele ja korraldustele.

Armastuse ja vägivalda segiajamine. Vägivallatseja põhjendab vägivalda kasutamist partneri armastamise ja temast hoolimisega. Ta võib kasutada väiteid stiilis: „Ma ei läheks nii endast välja, kui ma teda nii väga ei armastaks“.

Manipuleerimine. Vägivallatseja võib manipuleerida partneriga, et tema käitumist kontrollida, temas segadust tekitada või temast (väljapoole) halvemat muljet jätta.

Vägivalda eitamine, õigustamine, vabandamine, tagajärgede pisendamine. Vägivallatsejal on kalduvus vägivalda eitada, seda õigustada (nt ohvri süüdistamine vales käitumises) või vabandada väliste teguritega (alkoholijoove, ohver provotseeris). Samuti võivad nad pidada raskeid tagajärgi tühisteks.

Varjamine ja valetamine. Teistele inimestele (eelkõige lähedastele) antakse oma tegevuse kohta vastuolulisi ütlusi, valetatakse ja varjatakse.

Süütunde tekitamine ja vastutuse panemine teistele isikutele. Vägivallatsejale on omane panna partner tundma, et ta on milleski süüdi või midagi valesti teinud, sh omaenda (väära) käitumise korral. Toime pandud vägivalda kaldub ta eitama või näitama tühisemana, sealjuures ennast õigustades, ohvrit süüdistades ja leides juhtunule väliseid vabandusi (nt alkoholijoove, raske tööpäev, töötus, pealetükkivad sõbrad vms).

Ekstreemne armukadedus. Vägivaldset partnerit iseloomustab liialdatud armukadedus, kusjuures ta võib olla armukade isegi partneri sõprade ja sugulaste suhtes. Armukadedus väljendub pidevas kahtlustamises, kontrollimises ja süüdistamises.

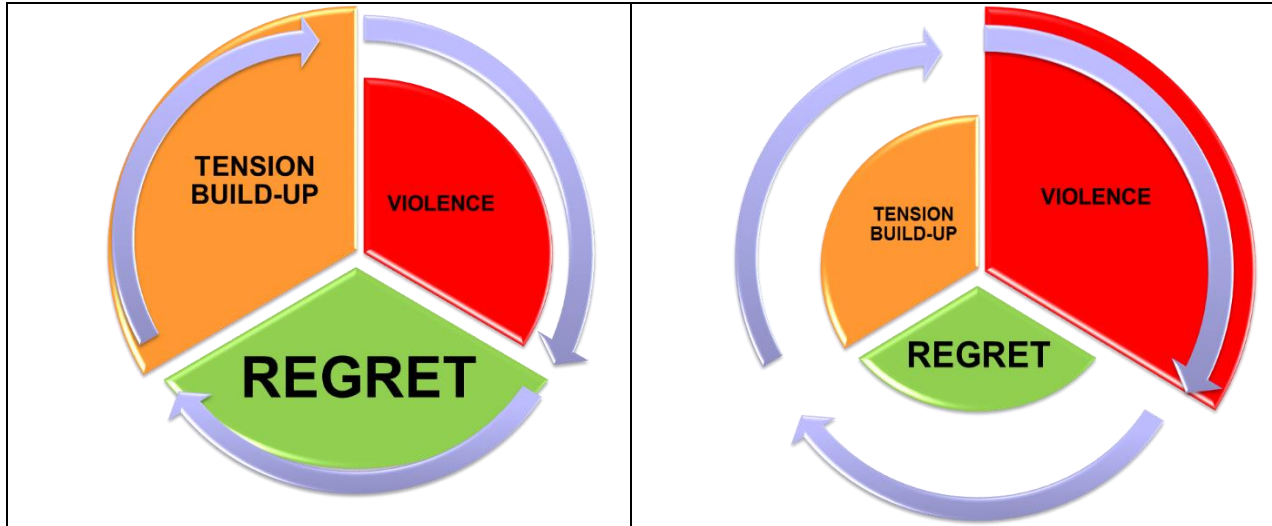
Mittevägivaldse vanema autoriteedi õõnestamine. Vägivallatseja võib kritiseerida laste juuresolekul oma partnerit (mittevägivaldset vanemat), nimetada teda rumalaks, saamatuks ja halvaks lapsevanemaks, kasutada sõimunimesid.

Patriarhaalsed hoiakud ja traditsioonilised soorollid. Võrreldes mittevägivaldsete meestega usuvad vägivaldset mehed palju enam, et mees on peres pea, ainuisikuline otsustaja ja suhetes domineeriv. Naine on aga isik, kes peab alluma mehe korraldustele.

Kahepalgelisus. Võõrastega, sh ametiisikutega suheldes võib jätta väga viisaka, hooliva ja rahumeelse inimese mulje. Ka võõraste juuresolekul võib naisega käituda hoopis teisiti kui kodus.

Kokkuvõttes võib öelda, et vägivallatseja vajadust kontrollida ohvrit, kahtlustada, süüdistada või tunda armukadedust põhjustab tema ebakindlus ja sisemine ärevus. Tegelikult on vägivallatsejatel madal enesehinnang ja nad kogevad rollikonflikte, s.t nad tajuvad, et ei vasta vastavana ühiskonnas aktsepteeritud inimese ideaalile, täpsemini omaenda ettekujutusele sellest.

VÄGIVALLARING

Walker 1977

Kui kannatanu on jäänud vägivaldsesse suhtesse pikemalt, võib vägivald hakata korduma ja esinema tsükliliselt. Leonore Walker iseloomustab paarisuhte füüsilist vägivalda kolme korduva faasi abil. See **vägivallaringi** käsitlus tugineb 120 füüsilist vägivalda kogenud naise intervjuule. Walkeri järgi võib iga faas erineda intensiivsusest ja kestusest. Ent need tsüklid korduvad ja vägivald võib aja jooksul eskaleeruda. Olles langenud ohvriks üks kord, suurendab see tõenäosust kogeda vägivalda ka edaspidi.

Esimeses faasis – pinget kogunemise faasis – ei ole partner üldiselt füüsiliselt vägivaldne, kuid partnerite kommunikatsioon on pingeline: täis vaimset vägivalda, alandamist ja hirmutamist. Ohver võib tunda, et ta kõnnib justkui noateral – ükskõik mida ta teeb või kuidas käitub, partner ei ole rahul. Seetõttu püüab ohver olla kannatlik ja probleeme minimeerida. Vägivallatseja tunneb kasvavat pinget ja kaldub rohkem kontrollima ja domineerima, põhjustades ohvri kaugenemist endast.

Teises, füüsilise vägivalla või plahvatuse faasis käitub vägivallatseja väga vägivaldselt. Ta ei soovi või ei suuda oma negatiivseid emotsioone kontrollida ja kogeb hetkeks pingelangust. Kannatanul võib olla (raskeid) vigastusi, ta on hirmunud ja endassetõmbunud.

Kolmandas ehk mesinädalate faasis tunneb vägivallatseja oma käitumise pärast süümepiinu ja häbi. Ta palub kaaslase (ohvri) käest andeks, püüab olla võimalikult lahke ja armastusväärne. Ta kingib lilli, veedab koos aega, lubab end muuta ja vägivallast hoiduda. Pinget ohvri ja toimepanija vahel langeb. Paar võib sellel etapil kogeda isegi n-õ uut armastust ja lootust, et suhe paraneb. Positiivsetel hetkedel võivad nii vägivallatseja kui ka ohver eitada või moonutada toimunut või selle üksikasju. Mesinädalate faas ei ole kunagi võrreldav päris mesinädalate ajaga. Selle faasi eesmärk on vältida kaaslase lahkumist ja hoida teda enda juures. Ohvrid võivad päriselt uskuda, et vägivallatseja muudab oma käitumist ja vägivald lõpeb. Sel etapil

võib vägivaldseja olla kõige enam avatud välisele abile, sest ta kahetseb toimunut ja soovib suhte jätkumist.

VÄGIVALLA LIIGID

Emotsionaalne vägivald (ka vaimne, psühholoogiline vägivald) on verbaalne või mitteverbaalne rünnak, mis kahjustab teist inimest emotsionaalselt ja alandab ta eneseväärikust. Emotsionaalne vägivald on pidev ja tahtlik teisele inimesele haiget tegemine ja tema tunnete riivamine. See on kõige levinum vägivallaliik ning tavaliselt esineb see koos füüsilise, seksuaalse ja majandusliku vägivallaga. Ohvrid peavad emotsionaalset vägivalda ka kõige laastavamaks ja raskemini talutavaks. Emotsionaalne vägivald ei pea olema alati teise inimese otsene solvamine või ta peale karjumine. See võib väljenduda ka peenekoelise ja oskusliku manipuleerimise ja alandamise kaudu.

Loetelu emotsionaalse vägivalla käitumisviisidest:

- kritiseerimine ja halvustamine
- sõimamine
- süüdistamine
- alandamine
- hirmutamine ja ähvardamine (sh haiget tegemise või tapmisega ähvardamine)
- süsteemne kontrollimine (sh liikumise, suhtlemise ja rahakasutuse kontrollimine)
- sotsiaalne isoleerimine (nt sõprade, sugulastega suhtlemise või vaba aja veetmise ja hobidega tegelemise piiramine või keelamine egoistliku võimu ja kontrollivajaduse tõttu)
- manipuleerimine
- ignoreerimine
- armukadeduse väljendamine

Füüsiline vägivald on tahtlik füüsilise jõu kasutamine vastu teise isiku tahtmist, põhjustades teisele inimesele vigastusi, füüsilist valu või isegi surma. Füüsiline vägivald on kõige kergemini tuvastatav vägivallaliik, sest ohvril on nähtavad füüsilised kahjustused. See sisaldab järgmisi tegevusi:

- tõukamine
- kriimustamine
- haaramine, raputamine
- mingi esemega viskamine
- käe, jala või mingi esemega löömine
- peksmine, sh mingi esemega peksmine
- juustest tirimine
- kägistamine, lämmatamine
- hammustamine
- mürgitamine
- põletamine
- kinnihoidmine; kinnisidumine
- kül- või tulirelva kasutamine

Seksuaalne vägivald on igasugune seksuaalset laadi käitumine, millega kontrollitakse, manipuleeritakse või alandatakse teist inimest. Seksuaalne vägivald võib olla paarisuhtes enam levinud, kui arvatakse. Põhjused peituvad kaua valitsenud patriarhaalses arusaamas, et abielu või paarisuhte tähendab kohustuslikku allumist partneri seksuaalsetele soovidele. Seksuaalsest vägivallast saab rääkida, kui tegu on järgmiste nähtustega:

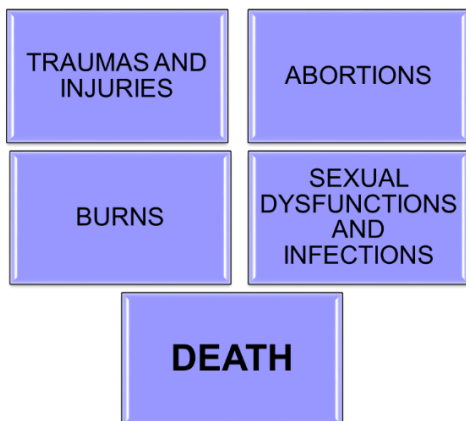
- soovimatud seksuaalsed puudutused (käperdamine) ja märkused
- pealesunnitud suguühe partneriga
- partneri poolt pealesunnitud suguühe kellegi teisega
- intiimsetele kehaosadele valu tekitamine (sadism)
- vägistamine

Majandusliku vägivalla korral kontrollib vägivallatseja partneri rahakasutust või partnerile kuuluvat vara. Majanduslik vägivald raskendab inimese iseseisvat materiaalist toimetulekut ning võib muuta ta vägivallatsejast sõltuvaks. Majanduslikuks vägivallaks võib pidada järgmisi tegevusi:

- partnerilt võetakse raha ära
- partneri pangakaarte hoitakse enda käes
- kritiseeritakse pidevalt partneri ostusid
- piiratakse või takistatakse partneri oste või majanduslikke tehinguid
- luuakse olukord, kus partner peab endale vajalikeks kulutusteks raha lunima
- elatisharu jäetakse maksmata
- majapidamiskulusid kontrollitakse rangelt (nt nõutakse ostutšekke ja tasaarveldamist)
- takistatakse õppimist-töötamist
- ühiselt soetatud vara kirjutatakse enda nimele
- ohvrit sunnitakse osalema ebaseaduslikes tehingutes, tema nimele kirjutatakse firma või ebaseaduslikult soetatud vara
- ohvrile tekitatakse võlad

TAGAJÄRJED

Füüsilised

Psühholoogilised

Vägivallast tingitud psühholoogiline trauma

Psühholoogilist traumat tingivad tugevamõjulised kontrollimatud kogemused, mis võivad tabada igäüht ja panna inimese tundma, et ta on abitu, haavatud ja kaotanud oma elu üle kontrolli (Everstine & Everstine 1993).

Reaktsioonid akuutse trauma olukorras

Akuutse trauma reaktsioonid tulenevad šokist ja võivad kesta mõnest tunnist mõne päevani. Vahel võivad need ilmned alles ühe kuni kolme päeva möödudes ja kesta mõnest ööpäevast nelja kuni kuue nädalani. Akuutse trauma reaktsioon on normaalne reaktsioon mingile traumaatilisele sündmusele. Järgmised käitumisjooned/sümptomid võivad ilmned korraka.

Nähtavad käitumisjooned/sümptomid: erutus seisund (motoorne rahutus, edasi-tagasi kõndimine, suutmatus rahulikult paigal istuda, käte mudimine, nutmine, vaenulik hoiak ja

käitumine); kehalised muutused (häälekadu, oksendamise, valud, klomp kurgus, peapööritus); tuimus, apaatia ja passiivsus või kangestumine (liikumatus, näib, nagu ei märkaks inimene enda ümber toimuvat); irratsionaalne käitumine (itsitamine, pidev naermine); ratsionaalne käitumine, mille puhul vägivalda psühholoogiline mõju ei ole märgatav (nt rahulik ja kiretu kirjeldus vägistamisohvriks langemise kohta).

Emotsionaalsed, kognitiivsed tajumused: ärevus, paanika, segadus, tuimus, uskumatus („see ei ole võimalik“) mälulüngad, pärsitud mõtlemis- ja tegutsemisvõime, moonutatud ajataju, tundetud (nn tardunud hirm), depressioon, väärtusetustunne, süütunne, häbi, dissotsiatsiooninähtused, ebaisikuline tajumine, häiritud kohataju, keha väljas olemise tunne, hallutsinatsioonikogemus.

Pikaajalised sümptomid, traumajärgne stressihäire

Pikemat aega avalduvad sümptomid väljenduvad inimese käitumise, emotsioonide, suhete, sotsiaalse elu, isiksuseomaduste, eluviisi ja tervisliku seisundi muutumises. Akuutse trauma reaktsioonid ja pikaajalised sümptomid võivad seguneda (nt võib seda kohata kiirabihaiglates).

Traumajärgne stressihäire on meditsiiniline diagnoos pikaajaliste sümptomite kohta, mille on põhjustanud korduvad sündmused, mille hulka kuuluvad eluohtlikud olukorrad, rasked kehavigastused või oht inimese füüsilisele enesemääramisõigusele. Korduvad rünnakud, stressiallika (= vägivaldsete) füüsiline lähedus ja olukordade tajumine kontrollimatute ja ettearvamatutena suurendavad traumajärgse stressihäire väljakujunemise ohtu.

Traumajärgse stressihäiret võivad põhjustada ka muud traumaatilised olukorrad (nt pantvangiks võtmine, piinamine, vägistamine, inimröövi või paljaksröövimise ohvriks langemine). Traumajärgne stressihäire võib olla eriti raske või kauakestev juhul, kui stressiallikaks on inimolend (mitte looduskatastroof).

Äärmuslik stress avaldab ohvrile mõju mitmel tasandil: somaatilisel, emotsionaalsel, kognitiivsel, käitumuslikul ja hoiakute tasandil. See võib põhjustada mitmeid psühhiaatrilisi probleeme, nt dissotsiatiivsed nähtused, söömishäired, mõnuainete tarbimine ja ennasthävitav käitumine (Dutton 1995; van der Kolk et al. 1996). Samas on traumajärgse stressihäire väljakujunemine kompleksne protsess.

Traumareaktsioonid ei kujuta endast süsteemi, mille edasiarenemine vaimseteks häireteks oleks vältimatu (haigusmudel), kuid siiski esineb paljudel vägivalda kogunud naistel raskeid sümptomeid, mida tuntakse traumajärgse stressihäire nime all.

Traumajärgse stressihäire kutsub esile väljapääsmatusse olukorda sattumise tunne, mille tingib vägivaldsete pidev kontroll. See tekitab ohvris tajumuse, et olukorra muutmine ei ole tema võimuses.

Traumajärgse stressihäire sümptomeid tuleks käsitleda kui normaalseid reaktsioone intensiivsele kogemusele, mis ilmneb tajumuslikul, kehalisel või ühiskonna tasandil (mitut isikut tabav ja institutsiooniline trauma).

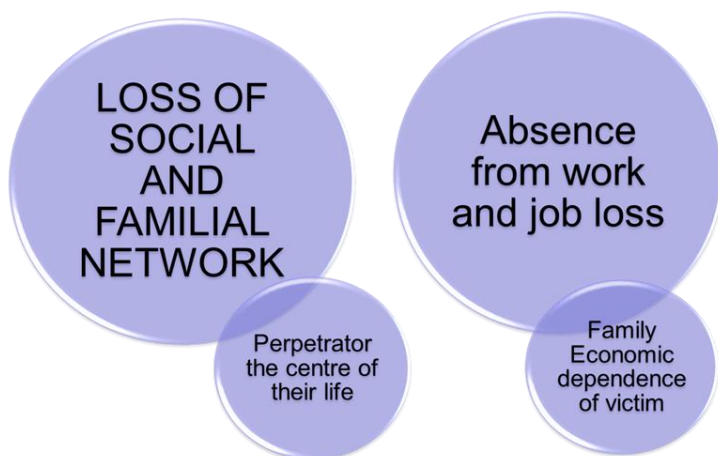
Mitmesuguste toimetulekustrateegiatega kasutamine vähendab oluliselt trauma mõjusid.

Emotsionaalsed, kognitiivsed sümptomid: hirmunud käitumine, pidev valvelolek, õhupuuduse, tunne, täielik huvipuudus, depressioon, äärmine sõltuvus või isolatsioon, vaenulikkus, ärrituvus või vihadood, kiired meeleolumuutused, otsustusvõimetus, üksildustunne, tunne, et ollakse erinev või häbimärgistatud, tunne, et häving on lõplik (tulevik on ette nurjumisele, määratud), ärevus, lõksusattumise tunne, tundetus (nn tardunud hirm), magamishäired (probleemid uinumisega või katkendlik uni, unetus, õudusunenäod), suurenenud vajadus/sõltuvus narkootikumidest või alkoholist, suitsiidikalduvus (enesetapud, enesetapumõtted, -katsed).

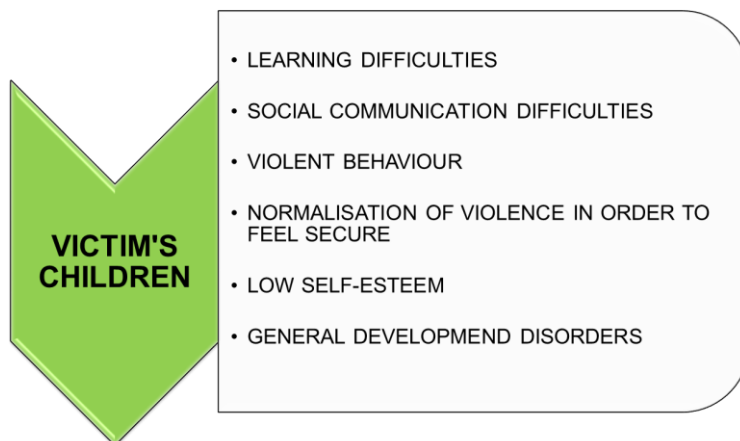
Käitumuslikud sümptomid: suhete katkestamine sugulaste-sõpradega, vähene osalemine ühiskondlikus elus, hobide puudumine, inimene kiirustab alati esimesel võimalusel koju, tuim, allaheitlik käitumine, otsuste tühistamine, kokkulepitud kohtumiste unustamine, tagasitõmbumine ja isolatsioon, traumaga seotud olukordade, kohtade, jututeemade vältimine, keskendumisraskused (ei suudeta lugeda raamatut, vaadata televiisorit), puudulik toimetulek vanemlike kohustustega, vägivalda kasutamine lapse vastu.

Somaatilised sümptomid, haigused: seletamatud füüsilised sümptomid: ebamugavus, valud (nt peavalu) kõrge vererõhk, kõhuvalu, maohaavad, soolestikuprobleemid, menstruatsioonihäired, valud rinnus, südame piirkonnas, arütmia, infarkt, hingamisraskused, astmaatilised sümptomid, astma, söömishäired: isu- ja kaalukaotus, ohjeldamatu söömine, äärmine rasvumine.

Sotsiaalsed:

Trauma mõjude tõttu võib ohvril olla väga raske vägivaldse partneri juurest lahkuda. Selles protsessis mängivad suurt rolli järk-järgult raskemaks muutuvad rünnakud, väärkohtlemine, hirmutamine ja ähvardamine, mis tekitavad nn traumaatilise seotuse. Traumaatilise seotuse kesksed elemendid on võimu ja kontrolli kasutamine ning vägivaldatsükkel.

Vägivalla mõju lastele

Suur hulk erialakirjandust annab tunnistust sellest, et lastel, kes on olnud perevägivalla tunnistajad, esineb tõenäolisemalt kui eakaaslastel mitmesuguseid probleeme, mis jagunevad kolmeks peamiseks kategooriaks.

- **Käitumuslikud, sotsiaalsed ja emotsionaalsed probleemid.** Perevägivalda kogenud perest pärit lapsed käituvad teistest tõenäolisemalt agressiivsel ja antisotsiaalsel viisil või esineb neil tõenäolisemalt depressiooni ja ärevusi. Täheldatud on ka viha, vaenulikkust, vastanduvat ja sõnakuulmatut käitumist, hirmu ja endassetõmbumist, halbu suhteid eakaaslaste, õde-vendade ja teistega ning madalat enesehinnangut.
- **Kognitiivsed ja hoiakuprobleemid.** Perevägivallaga kokku puutunud lastel esinevad sagedamini kooliprobleemid ja kehvemad sõnalised, motoorsed ja kognitiivsed oskused. Neil on aeglasem kognitiivne areng, halvem konfliktide ja probleemide lahendamise oskus, vägivalda soosiv suhtumine ja usk jäikadesse soostereotüüpidesse.
- **Pikaajalised probleemid.** Lapsena perevägivallaga kokku puutunud mehed panevad täiskasvanuna tõenäolisemalt toime perevägivallaakte, samuti on sellised naised tõenäolisemalt ohvrid. Täiskasvanueas esineb rohkem depressiooni ja traumasümpptomeid. Samuti on kokkupuude perevägivallaga üks mitmest negatiivsest lapsea kogemusest, mis soodustab enneaegset surma.

Neist kurbadest tähelepanekutest hoolimata ei esine kõigil perevägivallaga kokku puutunud lastel selliseid negatiivseid mõjusid. Laste riskitase ja reaktsioonid perevägivallale on väga erinevad: mõned peavad sellele väga hästi vastu, teistel aga tekivad olulised kohanemiskeskkonnad. Lapsi aitavad perevägivallaga kokkupuutumise negatiivsete mõjude eest kaitsta sellised tegurid nagu sotsiaalne pädevus, intelligentsus, kõrge enesehinnang, ekstravertsus, tugevad sidemed õdede-vendade ja kaaslastega ning toetav suhe täiskasvanuga (eriti mittevägivaldse vanemaga).

Lisategurid, mis mõjutavad perevägivalla mõju lastele

- **Vägivalla olemus.** Lapsed, kes näevad sageli rasket vägivalda või ei näe oma hooldajaid konflikti lahendamas, võivad olla suuremas stressis kui lapsed, kes on tunnistajaks

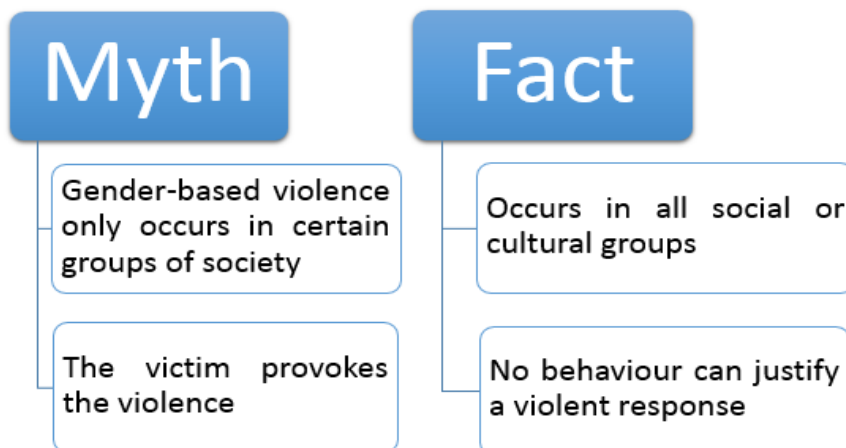
vähemale arvule füüsilise vägivalda juhtumitele ja kogevad ka positiivset suhtlemist oma hooldajate vahel.

- **Lapse vanus.** Noorematel lastel tekib suurem emotsionaalne ja vaimne stress kui vanematel lastel. Vanusest tulenevaid erinevusi võib põhjustada asjaolu, et vanematel lastel on arenenumad kognitiivsed võimed, mis võimaldavad neil vägivalda mõista ja valida mitmesuguseid toimetulekustrateegiaid, et stressinähtusid vähendada.
- **Juhtumist möödunud ajavahemik.** Vahepeel pärast vägivaldse sündmuse toimumist on lapsed sageli rohkem ärevil ja hirmul. Sedamööda kuidas juhtum jääb kaugemale minevikku, esineb lastel vähem märgatavaid mõjusid.
- **Sugu.** Üldiselt esineb poistel rohkem väljapoole suunatud käitumisviise (nt agressiivsus ja impulsiivsus), tüdrukutel aga rohkem sissepoole suunatud käitumisviise (nt endassetõmbumine ja depressiivsus).
- **Lapse füüsilise või seksuaalse väärkohtlemise esinemine.** Lastel, kes on perevägivalda tunnistajaks ja keda ka ennast füüsiliselt väärkoheldakse, on suurem oht emotsionaalsete ja vaimsete kohanemiskeskuste tekkeks kui neil, kes on küll vägivalda tunnistajaks, kuid keda ennast ei väärkohelda.

Vägivaldses keskkonnas elavatele lastele ja peredele vajalike teenuste ja sekkumiste üle otsustamisel tuleks igal konkreetsel juhul lähtuda laste kogemuste ja traumasümptomite, samuti olemasolevate kaitsvate tegurite põhjalikust hindamisest.

MÜÜDID JA FAKTID

MYTHS AND FACTS

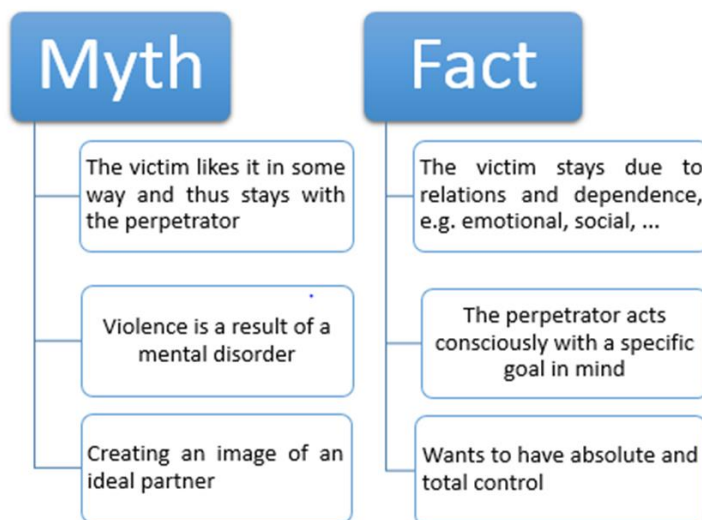

„Ta ise provotseeris vägivalda!“ Sageli süüdistatakse ohvrit (naist, last, eakat pereliiget) vägivalda provotseerivas käitumises, mis mõjub vägivallatsejale nii, et ta ei ole enam võimeline oma tegevust kontrollima.

„Ta on selle ära teeninud!“ See müüt põhineb uskumusel, et pereliige, kellel on rohkem võimu, võib hinnata teiste pereliikmete käitumist ja karistada neid n-ö halva käitumise eest. Müüt põhineb võimusuhtel, mis on vastuolus tänapäeva Eesti seadustega (põhiseadus, perekonnaseadus). Samuti võib vanem arvata, et lapse kehaline karistamine on tema kohustus. Vanem peab adekvaatselt vastama lapse tegudele, kuid ta ei tohi unustada, et lapse distsiplineerimine ei tohi kunagi last alandada ega tekitada talle piina või kahju. Ohvri süüdistamine on vägivalda õigustamine, sest paneb vastutuse kannatajale. Ohvri ükskõik missugune käitumisviis ei õigusta vägivalda.

„See on pere siseasi.“ Mu-kodu-on-mu-kindlus-hoiak takistab vahest ehk kõige enam perevägivalda ilmsikstulekut. Aga kodu ja perekonna puutumatus kehtib seni, kuni ei rikuta perekonna kohust olla toeks ja hoolitseda lähedaste eest. Peresisesed suhted peavad vastama ühiskonnas levinud väärtustele, normidele, kommetele. Vastasel juhul on tegu ühiskondliku probleemiga, millesse peab sekkuma.

MYTHS AND FACTS

„Ta on lihtsalt selline vägivaldne inimene.“ Vägivaldset käitumist põhjendatakse inimese iseärasustega (nt äkiline iseloom), mida ei saa kuidagi muuta. Tegelikult on olemas vägivaldsust vähendavad meetmed.

„Korralikus peres ei ole perevägivalda.“ „Kenade“, „korralike inimeste“ puhul ei ole justkui alust kahtlustada sassis peresuhteid ja vägivalda. Eeldatakse, et vägivalda on vaeste, töötute ja alkoholilembeliste inimeste seas, n-ö asotsiaalsetes peredes. Seetõttu võivad jääda perevägivalla märgid märkamata. Samas puutuvad eri spetsialistid kokku erinevate inimestega, üks võimalus perevägivalda avastada on küsida igäühelt, ega keegi tema lähedastest (partner, vanem, laps jne) tema vastu vägivaldne ei ole. Perevägivalla ohver võib vägivalda eitada ja vastata sellisele küsimusele eitavalt. Kuid nii antakse inimestele märku, et ollakse valmis aitama.

„Perevägivald on häbi.“ Tihtipeale tuntakse häbi, et kogukonnas („meie tänavas nüüd selline asi“) või asutuses on aset leidnud juhtum, mis heidab varju kogukonna või asutuse heale nimele. Kogukonnal ja asutusel võib olla vastuoluline roll nii perevägivalla ilmsikstulekul kui ka osaliste toetamisel. Ühelt poolt elavad inimesed kogukonnas tihedalt koos, sageli mitmeid põlvkondi, see annab neile erilise üksteise toetamise ja abistamise tunde, mis ehk ei vaja nii palju sotsiaaltöö spetsialistide abi. Samal ajal aga võib seesama seotus tekitada olukorra, kus perevägivalda ei taheta märgata ning võidakse üritada suisa varjata, sest selle ilmsikstulek on suur häbi. Sama põhjus takistab ka ohvreid ja vägivallatsejaid abi otsima. Oma kogukonna aule ja mainele mõtlemise kõrval tuleb mõelda nende inimeste peale, kellest kogukond koosneb, ja reageerida perevägivalla märkidele.

„Peres ikka juhtub, alati on nii olnud.“ Kogukond võib harjuda pidama vägivaldset käitumist iseloomulikuks. See, et varem on samas peres olnud vägivalda, ei tähenda, et seda peab tänapäeval taluma. Praegu teame perevägivalla kahjulikust mõjust pereliikmetele ja seetõttu peame reageerima. Samas ei pruugi vägivalla kasutaja ega ka ohver ise mõista, et midagi on valesti, sest nad on lapsena näinud vägivaldset peresuhet. Sellist vägivalla edasikandumist saab

peatada, sekkudes nüüd, andes nii ohvrile kui ka vägivallatsejale selge signaali, et see ei ole aktseptitav käitumisviis.

„Ainult lahkuminek võib lõpetada vägivaldse suhte.“ Statistika näitab, et abielulahutus ei lõpetata vägivalda. Endine abikaasa/elukaaslane võib jätkata vägivallatsemist ning vägivald võib isegi süveneda ja muutuda ohtlikumaks. See on selge instrumentaalse vägivalla puhul, kus vägivallatseja näeb võimalust kehtestada oma võimu.

NÕUANDEID UURIMISASUTUSELE

Ohvriuuringud näitavad, et vaid pooled perevägivalla ohvrid teatavad oma viimasest vägivallajuhtumist politseile. Ainult veidi suurem protsent (59%) oli politseile teatanud vähemalt ühest varasemast ohvristumisjuhust.

Perevägivallast politseile teatamata jätmise kõige sagedasemad põhjused olid kartus vägivallatseja kättemaksu või edasiste vägivallategude ees, häbi- või piinlikkustunne või arvamus, et juhtum oli liiga tühine või tähtsusetu.

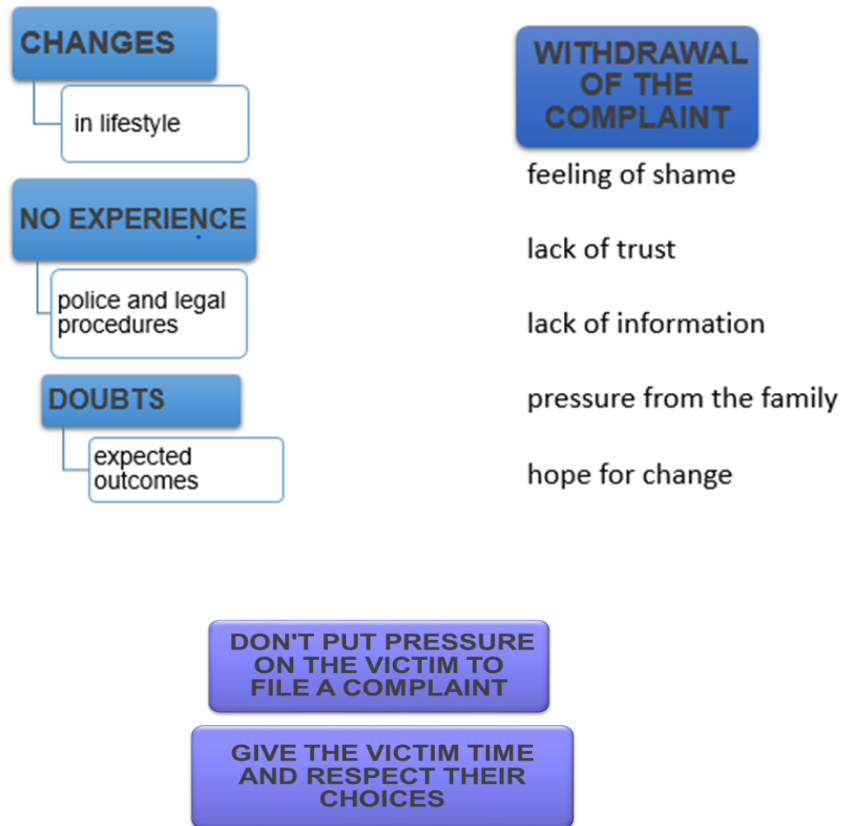
Iga kümnes ohver jättis viimasest sündmusest teatamata seetõttu, et neil oli politseiga varasem halb või pettumuse valmistanud kogemus; veidi väiksem osa jättis juhtumist teatamata põhjusel, et politsei ei võta vägivalla asjus midagi ette.

Kui ohvritelt, kes ei olnud politsei poole pöördunud, küsiti, kas miski oleks võinud neile politsei poole pöördumise kergemaks teha ja mis see oleks olnud, siis peaaegu iga viies vastanu ütles, et politsei võiks igat tüüpi perevägivalla puhul olla arusaavam ja ennetavam.

Kuigi paljud ohvrid ei olnud viimasest vägivallajuhtumist politseile teatanud, ütles peaaegu 2/3 vastanutest, et nad on rahul oma otsusega vägivallast teatamata jätta. Selle kolm peamist põhjust olid: (1) tänu sellele ei provotseeritud vägivallatsejat uuele vägivallale, (2) nad said olukorraga ise hakkama ega pidanud läbi tegema piinlikku protseduuri seoses politsei tungimisega nende privaatsusse ning (3) nad vältisid sellega lisastressi, mis oleks politseile teatamisega kaasnenud.

Kuigi mõned ohvrid näisid olevat rahul, et nad politseile ei teatanud, ütleb ligi kolmandik ohvritest, et tagantjärele mõeldes soovivad nad, et oleksid tegelikust varem politseilt või muult professionaalselt teenusepakkujalt abi otsinud, ja paljud soovivad, et nad oleksid suhtest varem lahkunud.

REPORTING IS NOT EASY

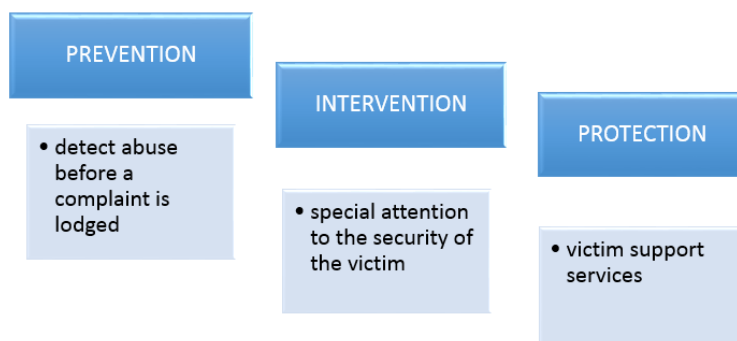
Küsiteljal peab kindlasti jätkuma kannatlikkust, empaatiavõimet ja aega. Küsitleda tuleb rahulikus, segajateta kohas. Küsitleja peab ka valmis olema abi pakkuma – nii kohe kriisisituatsioonis kui ka pärast intervjuud trauma leevendamiseks.

Ohutu ja eetilise intervjuuerimise kümme põhimõtet

1. Ärge tehke olukorda hullemaks. Vestlusel peab iga moment olema abivajajale maksimaalselt ohutu. Vestlus ei tohi teha olukorda hullemaks.
2. Olge inimestega kaubitsemise probleemist rääkides pädev ja pidage silmas võimalikku riski. Intervjuuks ette valmistudes tuleb meeles pidada iga konkreetse juhtumi riskitegureid.
3. Valmistage ette usaldusväärne ja tõele vastav info – ärge andke lubadusi, mida ei saa täita. Olge valmis arusaadavas keeles selgitama abivajajale tema õigusi, rääkima sotsiaalteenustest, millest võib talle abi olla, vestlema temaga tema tervisest ja ohutusest, andma talle soovitud infot.
4. Valige vastutustundlikult ja ettevaatlikult tõlke ja teisi inimesi, kes hakkavad koos teiega tööle. Teil lasub vastutus õige inimeste valiku ja nende ettevalmistamise eest.

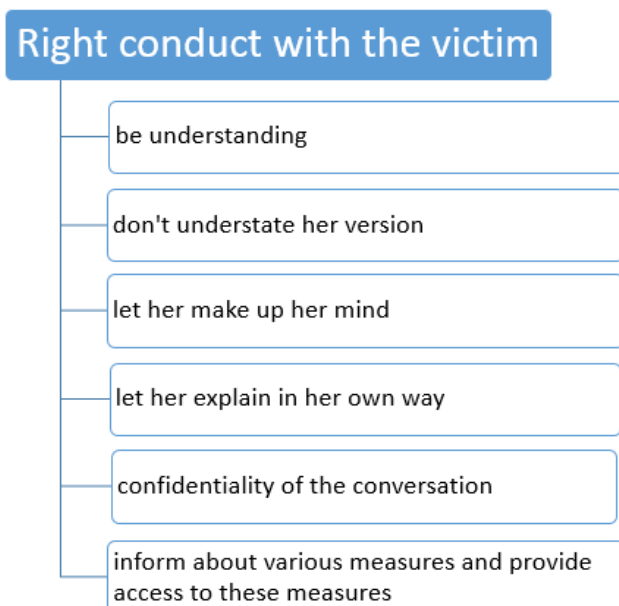
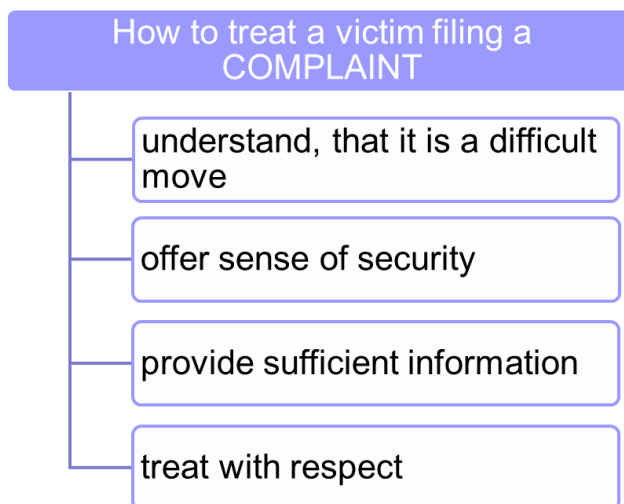
5. Pidage kinni anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse printsiibist. See algab intervjuu ettevalmistamisest ja lõpeb materjali avalikustamisega.
6. Saage intervjuueeritavalt nõusolek. Veenduge, et intervjuueeritav on nõus teiega koostööd tegema, on tuttav intervjuu eesmärgiga, teab oma õigusi, sealhulgas õigust mitte vastata teatud küsimustele, õigust katkestada intervjuu ja õigust väljendada oma soove temalt saadud info kasutamise asjus.
7. Kuulake ära intervjuueeritava arvamus tema olukorra ja riskide kohta ning austage seda arvamust. Pidage meeles, et iga abivajaja olukord on väga individuaalne. Tema arusaam võib teiste omast suuresti erineda.
8. Ärge tekitage intervjuueeritavale traumasid juurde. Ärge esitage küsimusi, mis võivad esile kutsuda emotsionaalse ja psühholoogilise ebamugavustunde. Olge valmis arvestama kannatanu stressiseisundiga.
9. Olge valmis tegutsema ohuolukorras. Olge valmis tarvitusele võtma otsustavaid meetmeid, kui kannatanu räägib teile reaalsest ähvardustest või ohust tema elule.
10. Kasutage saadud infot vaid konkreetse juhtumi lahendamiseks ja kannatanu huvides, andke see info edasi ainult nendele, kes saavad kannatanut aidata.

POLICE

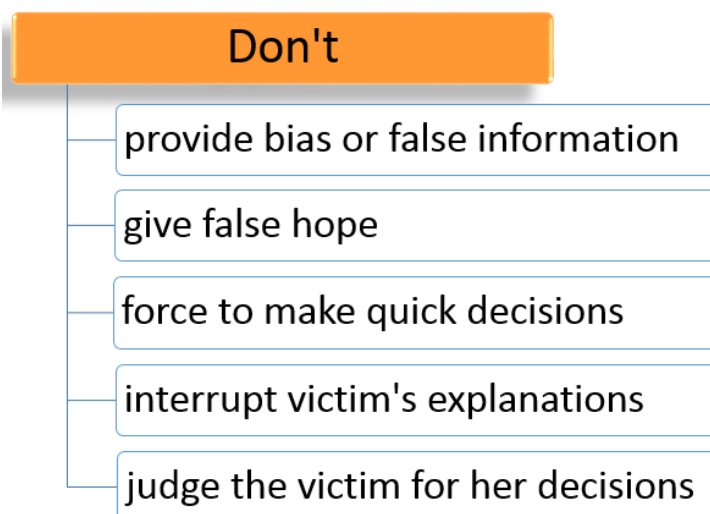
OHVRIT TOETAV UURIMINE

Kuidas käituda ohvriga, kes tuleb politseisse teatama tema vastu toime pandud kuriteost?

- Võtke teda tõsiselt, uskuge temasse.
- Kasutage rääkimiseks turvalist keskkonda. (Pidage meeles, et kui ohvril on partner kaasas, ei ole see turvaline keskkond.)
- Pöörake tähelepanu kannatanu kohesele turvalisusvajadusele, olenemata sellest, kas ta jääb või lahkub kohe.
- Selgitage ohvrile, et vägivald ei ole tema süü.
- Selgitage ohvrile, et ta ei ole ainuke, kes on kannatanud perevägivalla tõttu.
- Tutvustage ohvrile kohti ja inimesi, kes tegelevad temasuguste inimeste aitamisega.

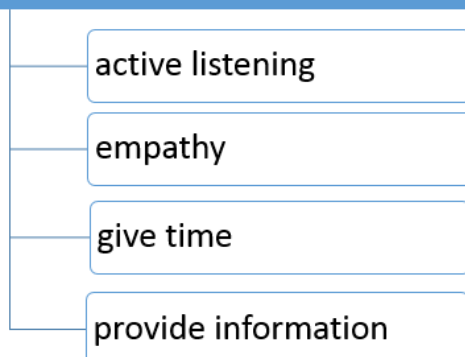
- Pidage meeles, et rahanappuse tõttu võivad ohvri võimalused olla piiratud.
- Pidage meeles, et konfidentsiaalsus on väga oluline.
- Kontrollige, kas on ohutu saata ohvrile kirju või helistada talle koju.
- Koostage korralikud dokumendid.
- Teadke, et eri ohvritel on erinevad vajadused ja leidke vastav lahendus tulenevalt nende individuaalsetest vajadustest.

- ÄRGE ignoreerige oma intuitsiooni, kui teil tekib kahtlus, et naise kallal on kasutatud vägivalda.
- ÄRGE soovitage ühist vestlust naise ja tema partneriga.
- ÄRGE küsige, kas ta on provotseerinud vägivalda, tegelge ainult faktidega. Selline küsimine võib anda kannatanule mõista, nagu oleks ta vägivallas süüdi ja tegelik vägivallatseja.
- ÄRGE otsustage tema eest.
- ÄRGE oodake, et ta lahkub kodust või oma partneri juurest.
- ÄRGE oodake, et ta teeb oma elu puudutavaid muudatusi kiirustades.
- ÄRGE kaotage lootust, kui asjad võtavad arvatust enam aega. Perevägivallaga tegelemine on protsess, millel on mitu staadiumit ja sellest üle saamine võib nõuda pikemat tööd. Suhe ei ole staatiline, nii kannatanu kui ka vägivallatseja muutuvad aja jooksul.
- ÄRGE survestage teda paljastusteks või avameelseks jutuaajamiseks. See on alati tema enda valik.
- ÄRGE edastage tema kohta käivat infot ilma tema loata mitte kellelegi.

Ohvriga suhtlemise tehnika

Techniques for dealing with the victim

34

Kannatanut tuleb kuulata ja anda talle aega juhtunust rääkida, teiselt poolt näidata välja empaatiat ja anda infot, mida tehakse ja miks. Kannatanule ei tohi jagada asjatuid lubadusi.

Techniques for dealing with the victim

ACTIVE LISTENING

Make her feel like there is no hurry.
Don't put pressure on the victim to describe the facts.
Show interest in everything they tell.

Techniques for dealing with the victim

EMPATHY

Allows us to understand the attitudes and reactions of the victim.
Must not keep us from doing our job.
We are here to help them, not to suffer with them.

Techniques for dealing with the victim

GIVE THE VICTIM TIME

Show her, that we understand her earlier and current attitudes towards the perpetrator.
Give her time to express emotions.
Pay special attention to body language.

35

Techniques for dealing with the victim

PROVIDE INFORMATION

Give information when the time is right.
Wait until the anxiety subsides and the victim is able to give concrete information.
Provide sufficient information concerning the victim's rights and possible measures.

Nõuandeid ohvri küsitlemiseks

Questioning the victim

explain why all these questions are necessary

use suitable rooms

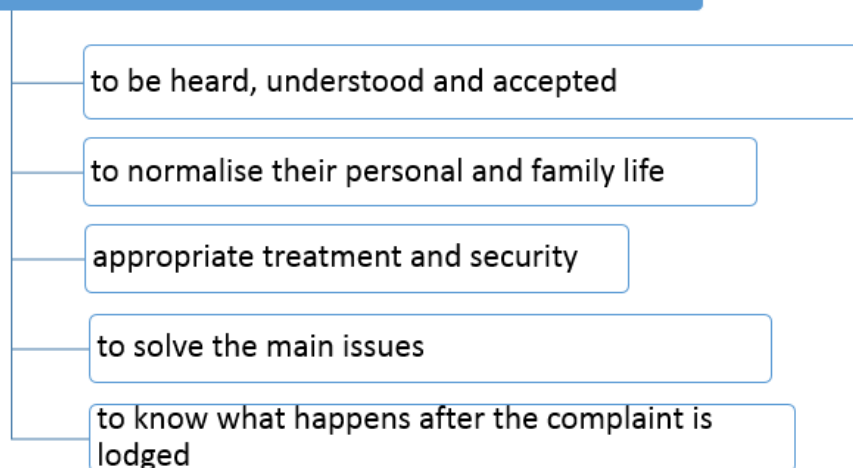
create an atmosphere of trust

Ohvrit küsitledes tuleb selgitada, miks esitatakse talle küsimusi, mis võivad olla ebamugavad. Kasutada tuleb ruume, kus ta tunneb end turvaliselt ja kus ei segata küsitlemist. Ohvrile on tähtis, et tema juttu ka usutaks, seega tuleb tagada usalduslik atmosfäär.

How to create an atmosphere of trust

DO	DON'T
<ul style="list-style-type: none"> • Introduce <ul style="list-style-type: none"> • My name is ... and I represent the • Appreciate <ul style="list-style-type: none"> • We understand how difficult it is for you to turn to us ... • Coming to the police is a huge step ... • Show experience <ul style="list-style-type: none"> • We have experience in these kinds of situations ... • We will do anything we can to help you ... 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Blame <ul style="list-style-type: none"> • Why did you go back to him ... • What did you do so that he hit you ... ❖ Disapprove <ul style="list-style-type: none"> • You should have come earlier ... • If you withdraw your complaint, there is nothing that we can do ... ❖ Belittle <ul style="list-style-type: none"> • This is not important ... • This is not anything you should ... ❖ Give false hopes ❖ Give advice

Needs of the VICTIM

Nõuandeid politseinikele

Police behaviour in intervention	
DO	DON'T
<ul style="list-style-type: none"> • ask and listen • ask for opinion and help to talk about what happened • be respectful 	<ul style="list-style-type: none"> ❖ influence ❖ judge ❖ label ❖ presume

The POLICE should consider

- that abuse is usually chronic
- that a complaint is lodged if the victim and the children are at a great threat
- the importance of PREVENTION
- coordinate with other relevant services

37

Difficulties of POLICE WORK

- fear of not knowing how to handle the situation
- concern about being recognised in a group of abusers (male police officer)
- concern about assessing the actual threat

POLICE communication

- speak in a way the victim can understand
- communicate information in a clear manner
- pay attention to body language

POLICE protection measures

- adjusted to the victim's needs
- the victim has been informed and she has given her consent
- cause as little harm as possible to the victim's daily life

Supervision of legal protection measures

checking the degree of compliance

assessing of the actual threat for victim at any moment

preparing activity reports

38

Criteria for preparing ACTIVITY REPORT

assessing concrete threat (VIOGEN)

analysing the content of the court judgement

taking protection measures according to the threat

preparing follow-up reports

dealing with the perpetrator in case of violation of measures

VIOGEN

Police assessment of risk

Police assessment of risk changes

Risk levels:

- not identified - 90 days
- low - 60 days
- medium - 30 days
- high - 7 days
- very high - 72 hours

SOCIAL protection measures

providing access to existing means

Means:

- free legal aid
- social welfare
- work related rights
- right to economic aid
- access to social housing
- providing formal education to children a priority
- legalizing the status of victims who are illegal immigrants
- electronic and data communication equipment

STATISTICAL data

importance of focusing activities

knowing the type of victim/perpetrator

Important information:

- age
- nationality
- addictions
- family history
- type of relationship

KASUTATUD KIRJANDUS

Allen, M., Perttu, S. (2010). *Social and Health Care Teachers against Violence: Teachers' Handbook.*

[<http://www.cosc.ie/en/COSC/TEACHERS%20HANDBOOK.pdf/Files/TEACHERS%20HANDBOOK.pdf>]

Birdsey, E., Snowball, L. (2013). *Reporting Violence to Police: A survey of victims attending domestic violence services.*

[http://apo.org.au/files/Resource/BOCSAR_ReportingViolenceToPoliceASurveyOfVictimsAttendingDomesticViolenceServices_Dec_2013.pdf]

Linno, M., Soo, K. Strömpl, J. (2011). *Juhendmaterjal perevägivala vähendamiseks ja ennetamiseks.*

[http://www.kriminaalpoliitika.ee/sites/www.kriminaalpoliitika.ee/files/elfinder/dokumendid/perevagivala_juhis_kovidele_veebi.pdf]

Pajumets, M., Laan, T. (2005). *Inimkaubanduse ennetamine: metodoloogia tööks noortega.*

[http://sm.ee/sites/default/files/content-editors/eesmargid_ja_tegevused/Sooline_vordoiguslikkus/Inimkaubandus_ja_prostitusioon/inimkaubanduse_ennetamine_metodoloogia_tooks_noortega.pdf]

Perttu, S., Kaselitz, V. (2006). *Addressing Intimate Partner Violence.*

[http://www.coe.int/t/pace/campaign/stopviolence/Source/guidelines_for_health_professionals_maternity_child_health_care_en.pdf]